

به نام خداوند بخشنده مهربان



**نظریه‌ها و مبانی
خط‌مشی‌گذاری عمومی**

مجموعه مدیریت دولتی

نویسنده:

علیرضا اسدزاده

آمادگی آزمون دکتری

سرشناسه: اسدزاده، علیرضا، ۱۳۶۶

عنوان و نام پدیدآور: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی / نویسنده: علیرضا اسدزاده.

مشخصات نشر: تهران: مشاوران صعود ماهان، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۴۰۵ص.: جدول، نمودار.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۸-۹۰۱-۷

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

فارسی - چاپ اول

موضوع: سیاست‌گذاری

موضوع: تصمیم‌گیری

موضوع: دانشگاه‌ها و مدارس عالی - ایران - آزمون‌ها

موضوع: آزمون دوره‌های تحصیلات تکمیلی

کتابخانه ملی ایران



انتشارات مشاوران صعود ماهان



www.mahan.ac.ir

- نام کتاب: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی
- مدیران مسئول: مجید و هادی ستیاری
- نویسنده: علیرضا اسدزاده
- مدیر تولید محتوا: سمیه بیگی
- ناشر: مشاوران صعود ماهان
- نوبت و تاریخ چاپ: اول / ۱۴۰۱
- تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
- قیمت: ۳/۸۹۰/۰۰۰ ریال
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۸-۹۰۱-۷

انتشارات مشاوران صعود ماهان: تهران، خیابان ولیعصر، بالاتر از تقاطع ولیعصر - مطهری، پلاک ۲۰۵۰

تلفن: ۸۸۱۰۰۱۱۳ و ۸۸۴۰۱۳۱۳

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی آزاد ماهان می‌باشد و هرگونه اقتباس و کپی‌برداری از این اثر بدون اخذ مجوز پیگرد قانونی دارد.

تقدیم به

دانش پژوهان ارجمند

رشته مدیریت دولتی

مقدمه ناشر

به نام خدا

ایمان داریم که هر تغییر و تحول بزرگی در مسیر زندگی بدون تحول معرفت و نگرش میسر نخواهد بود. پس بیایید با اندیشه توکل، تفکر، تلاش و تحمل در توسعه دنیای فکریمان برای نیل به آرامش و آسایش توأمان اولین گام را برداریم. چون همگی یقین داریم دانایی، توانایی می آورد.

شاد باشید و دلی را شاد کنید

برادران سیاری

خط‌مشی‌های عمومی تجلی فلسفه سیاسی هر حکومتی است. حکومت‌ها برای تحقق اهداف ملی خود پیوسته چالش‌های فرارو را مدیریت می‌کنند. کلیدی‌ترین تکیه‌گاه این حکومت خط‌مشی عمومی است. اساساً حکومت‌ها در سطوح مختلف و در عرصه‌های متعدد، امور جامعه را از طریق نظام خط‌مشی‌گذاری عمومی اداره می‌کنند.

نویسنده به منظور رفع دغدغه داوطلبان آزمون ورودی دوره دکتری رشته مدیریت دولتی در خصوص تعدد منابع موجود، اقدام به تألیف کتاب حاضر نموده است. فقدان یک کتاب جامع و منسجم کنکوری در زمینه خط‌مشی‌گذاری عمومی انگیزه‌ای برای نویسنده شده تا در تألیف مطالب کتاب حاضر حداکثر تلاش خود را کند. بر این اساس وجود کتابی هدفمند و جامع به نحوی که دانش‌پژوه خود را همراه با نویسنده فرض کرده و گام‌به‌گام با مباحث جدید آشنا گردد، ضروری به نظر می‌رسد.

این کتاب شامل دو بخش کلی است. بخش اول کتاب (نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی) در ۱۳ فصل نوشته شده است و دربرگیرنده فصول مختلفی از جمله (۱) مفاهیم و کلیات خط‌مشی‌گذاری عمومی، (۲) حوزه‌های مطالعات خط‌مشی‌گذاری عمومی، (۳) بستر و متن خط‌مشی، (۴) گروه‌های ذی‌نفع در خط‌مشی‌گذاری عمومی، (۵) چارچوب‌ها و نظریه‌های فرآیند خط‌مشی‌گذاری عمومی، (۶) مسئله عمومی و مسئله یابی، (۷) دستورگذاری عمومی و مدل‌های آن، (۸) مدل‌های تصمیم‌گیری در خط‌مشی‌گذاری عمومی، (۹) شکل‌گیری، تقلید و مشروعیت‌بخشی خط‌مشی، (۱۰) اجرای خط‌مشی عمومی، (۱۱) ارزشیابی خط‌مشی عمومی، (۱۲) تغییر، اصلاح و خاتمه خط‌مشی عمومی و (۱۳) مفاهیم جدید در خط‌مشی‌گذاری عمومی می‌باشد. در انتهای هر فصل ۲۵ تست تألیفی یا برای بعضی فصول چند مجموعه ۲۵ سؤالی به همراه پاسخنامه کلیدی و تشریحی طراحی شده است که می‌تواند در مرور مباحث و سنجش یادگیری یاری کند. بخش دوم کتاب (آزمون‌های جامع و کنکوری) نیز شامل ۶ مجموعه آزمون جامع تألیفی شبیه‌سازی شده کنکور دکتری (مجموعاً ۵۰۰ تست تألیفی در کل کتاب) و سؤالات نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی - آزمون ورودی دوره دکتری نیمه متمرکز از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ به همراه پاسخنامه کلیدی و تشریحی آن است.

تدوین این کتاب حاصل بررسی و مطالعه گسترده مجموعه کتاب‌های موجود در زمینه خط‌مشی‌گذاری عمومی است و شکل‌گیری اولیه آن، حاصل درس‌آموزی و الگوگیری از کتب تألیف شده توسط استادان ارجمند این رشته همچون دکتر سیدمهدی الوانی، دکتر محمدسعید تسلیمی، دکتر علی‌اصغر پورعزت، دکتر حسن دانایی‌فرد، دکتر آربن قلی‌پور، دکتر عباس منوریان، دکتر رحمت‌الله قلی‌پور، دکتر سیدمحمد مقیمی، دکتر محمد ابویی اردکان و دکتر فتاح شریف-زاده است و بر خود لازم می‌دانم در کسوت شاگردی از زحمات قابل ستایش این اساتید گرامی تشکر نمایم.

با امید به اینکه کتاب حاضر بتواند در اعتلای سطح علمی دانش‌پژوهان و داوطلبان کنکور دکتری مفید واقع شود، موجب امتنان خواهد بود که با ارائه نظرات پیشنهادی و اصلاحی خود به ارتقای این اثر یاری فرمایند.

علیرضا اسدزاده - تابستان ۱۳۹۹

دانشجوی دکتری مدیریت دولتی دانشکده مدیریت دانشگاه تهران

E-mail: aasadzadeh@ut.ac.ir

فهرست مطالب

بخش اول: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی

فصل اول: مفاهیم و کلیات خط‌مشی‌گذاری عمومی	۱۵
۱. تعریف خط‌مشی	۱۶
۲. تعریف خط‌مشی عمومی	۱۶
۳. خط‌مشی عمومی، بُعدی جدید در مدیریت امروز	۱۷
۴. رابطه استراتژی و خط‌مشی عمومی	۱۸
۵. رابطه تصمیم و خط‌مشی عمومی	۱۹
۶. اجزای خط‌مشی عمومی	۱۹
۷. ارکان خط‌مشی‌گذاری عمومی	۱۹
۸. نقش‌های اصلی خط‌مشی عمومی	۲۰
۹. ویژگی‌های اصلی خط‌مشی عمومی	۲۰
۱۰. اهداف کلی خط‌مشی عمومی	۲۱
۱۱. تعریف سیاست، رابطه سیاست و خط‌مشی	۲۱
۱۲. روند شکل‌گیری و جایگاه سیاست، خط‌مشی و تصمیم	۲۱
۱۳. نظریه مراحل خط‌مشی (رویکرد مرحله‌ای، رویکرد ابتکاری-مرحله‌ای)	۲۲
۱۴. گونه‌شناسی‌های خط‌مشی (رویکرد گونه‌شناسی خط‌مشی)	۲۴
۱۵. طبقه‌بندی انواع خط‌مشی (نوع‌شناسی خط‌مشی)	۲۶
۱۶. ویژگی‌های خط‌مشی خوب	۲۹
آزمون تألیفی فصل اول	۳۰
پاسخنامه آزمون تألیفی فصل اول	۳۲
پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل اول	۳۳
فصل دوم: حوزه‌های مطالعات خط‌مشی‌گذاری عمومی	۳۶
۱. تاریخچه و ویژگی‌های علوم خط‌مشی	۳۷
۲. ویژگی‌های دانش جدید خط‌مشی‌گذاری	۳۸
۳. خط‌مشی‌گذاری حرفه‌ای و ویژگی‌های آن	۳۹
۴. پیش‌بینی سناریوهای آینده خط‌مشی عمومی (سناریوهای P۴ یا M۴)	۴۰
۵. حوزه‌های مطالعات خط‌مشی عمومی (فرایند، تحلیل، ارزشیابی)	۴۱
۶. رویکرد اثبات‌گرایی به مطالعات خط‌مشی عمومی	۴۳
۷. رویکرد فرا اثبات‌گرایی به مطالعات خط‌مشی عمومی	۴۴
۸. نظریه‌های قیاسی در رویکردهای معاصر مطالعات خط‌مشی	۴۶
۸-۱. نظریه انتخاب عمومی	۴۶
۸-۲. نظریه‌های مارکسیسم (طبقاتی)	۴۷
۸-۳. نهادگرایی نوین	۴۷
۹. نظریه‌های استقرایی در رویکردهای معاصر مطالعات خط‌مشی	۴۸
۹-۱. اقتصاد رفاه	۴۸
۹-۲. کثرت‌گرایی / کل‌گرایی	۴۹
۹-۳. دولت‌گرایی	۵۰
آزمون تألیفی فصل دوم	۵۱

۵۳	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل دوم.....
۵۴	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل دوم
۵۷	فصل سوم: بستر و متن خطمشی (بازیگران و نهادهای مؤثر در خطمشی گذاری عمومی).....
۵۸	۱. محتوای خطمشی
۵۸	۲. نهادهای عمده مؤثر بر فرایند خطمشی گذاری عمومی
۵۹	۳. نظام‌های سیاسی و خطمشی عمومی.....
۵۹	۴. بازیگران داخلی خطمشی.....
۶۰	۵. زیرنظام‌های خطمشی: دولت، جامعه و نظام بین‌الملل (رژیم تجارت و مالی بین‌المللی)
۶۲	۶. زیردولت‌ها، مثلث آهنین و شبکه‌های موضوعی.....
۶۲	۷. شبکه‌های خطمشی.....
۶۳	۸. جوامع خطمشی.....
۶۴	۹. رژیم‌های خطمشی
۶۵	آزمون تألیفی فصل سوم.....
۶۷	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل سوم
۶۸	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل سوم
۷۱	فصل چهارم: گروه‌های ذی‌نفوذ در خطمشی گذاری عمومی
۷۲	۱. تعریف گروه‌های ذی‌نفوذ و وظایف آن‌ها
۷۲	۲. انواع گروه‌های ذی‌نفوذ
۷۳	۳. نوع‌شناسی گروه‌های ذی‌نفوذ.....
۷۴	۴. نقش‌های مثبت و منفی گروه‌های ذی‌نفوذ
۷۴	۵. منابع نفوذ گروه‌های ذی‌نفوذ
۷۵	۶. قدرت و اثربخشی گروه‌های ذی‌نفوذ.....
۷۷	آزمون تألیفی فصل چهارم
۷۹	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل چهارم
۸۰	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل چهارم.....
۸۳	فصل پنجم: چارچوب‌ها و نظریه‌های فرایند خطمشی گذاری عمومی
۸۴	۱. نظریه ساخت اجتماعی واقعیت، طرح خطمشی و گروه‌های هدف خطمشی عمومی
۹۰	۲. مبانی فلسفی نظریه ساخت اجتماعی واقعیت
۹۳	۳. چارچوب جریانات چندگانه (چارچوب جریان‌ها-دریچه‌ها).....
۹۶	۴. چارچوب ائتلاف مدافع (طرفداران، پشتیبان).....
۱۰۰	۵. نظریه تعادل گسسته (تعادل نقطه‌ای، توازن منقطع).....
۱۰۱	۶. خطمشی گذاری مبتنی بر شواهد
۱۰۳	۷. چارچوب روایتی خطمشی
۱۰۵	آزمون تألیفی فصل پنجم
۱۰۷	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل پنجم.....
۱۰۸	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل پنجم
۱۱۱	فصل ششم: مسئله عمومی و مسئله یابی
۱۱۲	۱. چیستی مسئله عمومی
۱۱۳	۲. ماهیت مسائل عمومی
۱۱۳	۳. تفاوت ماهیت مشکل و مسئله عمومی
۱۱۴	۴. امر عمومی
۱۱۴	۵. مقوله عمومی

۱۱۴	۶. ویژگی‌های مشکلات عمومی
۱۱۵	۷. عناصر نمادین و ارزشی در تعریف مسئله عمومی
۱۱۶	۸. انواع مشکلات و مسائل عمومی در حالات متفاوت پیچیدگی و اطمینان
۱۱۷	۹. نوع‌شناسی مشکل در فرهنگ‌های گوناگون
۱۱۷	۱۰. نوع‌شناسی مشکل بر حسب «میزان شدت»، «فراگیری» و «اولویت زمانی»
۱۱۸	۱۱. چرخه حیات مسائل عمومی و استراتژی‌های مقابله آن
۱۱۹	۱۲. سیستم پشتیبان تصمیم
۱۲۰	۱۳. ضرورت طراحی سیستم پشتیبان خط‌مشی برای مسئله‌یابی خوب
۱۲۰	۱۴. آثار وجود سیستم پشتیبان خط‌مشی‌گذاری در شناسایی مشکل و تدوین مسئله
۱۲۱	۱۵. انواع زیرسیستم‌های خط‌مشی و نقش دانش در آن
۱۲۱	۱۶. عوامل مؤثر بر عقاید و باورهای خط‌مشی‌گذاران
۱۲۲	۱۷. راهکارهای پیشنهادی برای تحقق مشارکت عامه
۱۲۲	۱۸. مشکلات و تنگناهای خط‌مشی‌گذاری عمومی
۱۲۳	۱۹. مشکلات خط‌مشی‌گذاری برای حل مشکلات عمومی
۱۲۳	۱۹-۱. طولانی شدن زمان رسیدگی به مشکلات عمومی
۱۲۳	۱۹-۲. وجود مشکلات شر (لاینچل)
۱۲۳	۱۹-۳. بروز بن‌بست خط‌مشی
۱۲۴	۱۹-۴. خط‌مشی‌زدگی یا اهتمام به خط‌مشی‌گذاری زینتی و تقلیدی
۱۲۵	آزمون تألیفی فصل ششم - قسمت اول
۱۲۷	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل ششم - قسمت اول
۱۲۸	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل ششم - قسمت اول
۱۳۰	آزمون تألیفی فصل ششم - قسمت دوم
۱۳۲	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل ششم - قسمت دوم
۱۳۳	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل ششم - قسمت دوم
۱۳۶	فصل هفتم: دستورگذاری عمومی و مدل‌های آن
۱۳۷	۱. تعریف دستورگذاری مسائل عمومی
۱۳۸	۲. انواع دستور کار (عمومی و نهادی)
۱۳۹	۳. فرایند دستورگذاری عمومی
۱۴۰	۴. رویکردهای نظری در مطالعه دستورگذاری عمومی
۱۴۱	۴-۱. دستورگذاری اثباتی (ساخت عینی مسائل خط‌مشی)
۱۴۱	۴-۲. دستورگذاری فرا اثباتی (ساخت ذهنی مسائل خط‌مشی)
۱۴۱	۴-۳. کیف‌علیت (مدل ترکیبی)
۱۴۲	۵. مدل‌های دستورگذاری عمومی
۱۴۲	۵-۱. مدل کثرت‌گرا
۱۴۳	۵-۲. مدل نخبه‌گرا
۱۴۳	۵-۳. مدل تأثیر وقایع جنجالی
۱۴۳	۵-۴. مدل ارزیابی هزینه-فایده
۱۴۴	۵-۵. چرخه‌های موضوع - توجه
۱۴۴	۵-۶. مدل جریان‌ات چندگانه
۱۴۵	۵-۷. مدل ابداع بیرونی (ابتکار از بیرون)
۱۴۵	۵-۸. مدل بسیج عمومی
۱۴۶	۵-۹. مدل ابداع درونی (ابتکار از داخل)

۱۴۶	۵-۱۰. مدل تشبیتی
۱۴۶	۶. طبقه‌بندی مدل‌های دستورگذاری
۱۴۶	۶-۱. طبقه‌بندی کاب و روس
۱۴۷	۶-۲. طبقه‌بندی گارتنر و جونز
۱۴۸	آزمون تألیفی فصل هفتم
۱۵۰	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل هفتم
۱۵۱	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل هفتم
۱۵۴	فصل هشتم: مدل‌های تصمیم‌گیری در خط‌مشی‌گذاری عمومی
۱۵۵	۱) تعریف مدل و ویژگی‌های آن
۱۵۶	۲) موقعیت‌های تصمیم‌گیری بر اساس میزان اطلاعات و اطمینان
۱۵۷	۳) مدل‌های تصمیم‌گیری در خط‌مشی‌گذاری عمومی
۱۵۷	۱. مدل عقلایی (کلاسیک)
۱۵۹	۲. درخت اخذ تصمیم
۱۶۰	۳. مدل مطلوبیت (اصلاحی پارتو)
۱۶۰	۴. مدل ارزیابی تکنولوژی
۱۶۰	۵. مدل تصمیم‌گیری مقطعی
۱۶۱	۶. مدل بهینه (مطلوب)
۱۶۱	۷. مدل احساس- ادراک
۱۶۲	۸. مدل رضایت‌بخش (مدل اداری)
۱۶۳	۹. مدل تغییرات تدریجی (جزئی- تدریجی)
۱۶۵	۱۰. مدل پویا مختلط (مرور ترکیبی، بررسی تلفیقی، اجتماعی)
۱۶۶	۱۱. مدل آشفته (سطل زباله)
۱۶۸	۱۲. مدل انتخاب عمومی
۱۶۹	۱۳. مدل تصمیم‌گیری اجتماعی
۱۶۹	۱۴. مدل بحران
۱۷۰	۱۵. مدل تصمیم تجمعی
۱۷۱	۱۶. مدل اکتشافی- ابداعی (ابتکاری، جستجویی)
۱۷۱	۱۷. مدل نهادی
۱۷۲	۱۸. مدل فرایندی
۱۷۲	۱۹. مدل گروهی
۱۷۳	۲۰. مدل بازی
۱۷۴	۲۱. مدل سیستمی
۱۷۴	۲۲. مدل اقتضایی (ایجابی)
۱۷۵	۲۳. مدل اقماری
۱۷۵	۲۴. مدل گردونه‌ای
۱۷۶	۲۵. مدل چندبعدی
۱۷۶	۲۶. مدل مثلث آهنین
۱۷۷	۲۷. مدل خوشه‌های قدرت
۱۷۸	۲۸. مدل پادشاهان و پادشاه‌سازان
۱۸۰	۲۹. مدل نخبگان قدرتمند (طبقات بانفوذ)
۱۸۰	۳۰. مدل کارنگی
۱۸۱	۳۱. مدل سیاست بوروکراتیک

۱۸۱	۳۲. مدل سیاسی (عقلانیت فردی).....
۱۸۲	۴) مقایسه جامع مدل‌های تصمیم‌گیری در خط‌مشی‌گذاری عمومی.....
۱۸۴	۵) طبقه‌بندی مدل‌های تصمیم‌گیری در خط‌مشی‌گذاری عمومی.....
۱۸۷	آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت اول.....
۱۸۹	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت اول.....
۱۹۰	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت اول.....
۱۹۳	آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت دوم.....
۱۹۵	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت دوم.....
۱۹۶	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت دوم.....
۱۹۹	آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت سوم.....
۲۰۱	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت سوم.....
۲۰۲	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل هشتم- قسمت سوم.....
۲۰۵	فصل نهم: شکل‌گیری، تقلید و مشروعیت‌بخشی خط‌مشی
۲۰۶	۱. تعریف شکل‌گیری (صورت‌بندی) خط‌مشی عمومی.....
۲۰۷	۲. محدودیت‌های تنظیم و تدوین خط‌مشی عمومی.....
۲۰۷	۳. انواع شکل‌گیری و تنظیم پیشنهادهاى خط‌مشی.....
۲۰۷	۴. مراحل صورت‌بندی خط‌مشی.....
۲۰۸	۵. انسجام خط‌مشی عمومی.....
۲۰۹	۶. خاستگاه شکل‌گیری مطالعات تقلید در خط‌مشی‌های عمومی.....
۲۰۹	۷. تقلید به مثابه درس‌آموزی خط‌مشی.....
۲۱۰	۸. تقلید به مثابه همگرایی خط‌مشی.....
۲۱۱	۹. تقلید به مثابه انتقال خط‌مشی.....
۲۱۲	۱۰. شکل‌گیری خط‌مشی براساس نظریه اشاعه خط‌مشی.....
۲۱۳	۱۱. تقلید به مثابه هم‌ریختی نهادی (هم‌شکلی یا همانندسازی نهادی).....
۲۱۴	۱۲. تقلید به مثابه یادگیری خط‌مشی.....
۲۱۴	۱۳. مروری جامع بر گونه‌شناسی تقلید در خط‌مشی عمومی.....
۲۱۵	۱۴. مشروعیت‌بخشی و قانونی کردن خط‌مشی.....
۲۱۶	۱۵. فرایند تصویب و قانونی کردن پیشنهادهاى خط‌مشی عمومی.....
۲۱۸	آزمون تألیفی فصل نهم.....
۲۲۰	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل نهم.....
۲۲۱	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل نهم.....
۲۲۴	فصل دهم: اجرای خط‌مشی عمومی
۲۲۵	۱. تعریف اجرای خط‌مشی عمومی.....
۲۲۶	۲. فعالیت‌های اجرای خط‌مشی.....
۲۲۷	۳. رویکردهای مطالعه اجرای خط‌مشی عمومی.....
۲۲۸	۴. رویکردهای اجرای خط‌مشی عمومی (سنتی، بالا به پایین، پایین به بالا، ترکیبی).....
۲۳۴	۵. پارادایم‌های اجرای خط‌مشی.....
۲۳۶	۶. ابزارهای اجرای خط‌مشی عمومی.....
۲۳۷	۷. نظریه‌ها و منطق انتخاب ابزار اجرای خط‌مشی.....
۲۳۷	۸. گونه‌شناسی ابزارهای اجرای خط‌مشی عمومی.....
۲۴۶	۹. انتخاب ابزار مناسب اجرای خط‌مشی عمومی.....
۲۴۷	۱۰. دیدگاه‌های اجرای خط‌مشی عمومی (مکاتب مطالعه ابزارهای خط‌مشی).....

۲۴۹	۱۱. ارتباط خطمشی و مجریان (علل تغییرات خطمشی در اجرا).....
۲۴۹	۱۲. مسائل و مشکلات اجرای خطمشی عمومی.....
۲۵۰	آزمون تألیفی فصل دهم.....
۲۵۲	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل دهم.....
۲۵۳	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل دهم.....
۲۵۷	فصل یازدهم: ارزشیابی خطمشی عمومی.....
۲۵۸	۱. مفهوم ارزشیابی خطمشی عمومی.....
۲۵۹	۲. ارتباط مراحل خطمشی‌گذاری و انواع ارزشیابی.....
۲۶۱	۳. تحلیل اثر و ارزشیابی برنامه.....
۲۶۱	۴. موضوعات مورد بررسی در ارزشیابی خطمشی عمومی.....
۲۶۱	۵. کارکردهای ارزشیابی خطمشی.....
۲۶۲	۶. رویکردهای ارزشیابی خطمشی.....
۲۶۳	۷. سیر تحول الگوهای ارزشیابی (چهار نسل ارزشیابی خطمشی).....
۲۶۳	۸. انواع ارزشیابی خطمشی (رسمی، غیررسمی، مدیریتی، حقوقی، سیاسی).....
۲۶۶	۹. الگوهای ارزشیابی.....
۲۶۶	۹-۱. الگوی ارزشیابی کارآگاهانه (تفحصی، تخصصی).....
۲۶۷	۹-۲. الگوی ارزشیابی محققانه.....
۲۶۷	۹-۳. الگوی ارزشیابی مدافع (رقیب، قضایی، محکمه‌ای).....
۲۶۷	۹-۴. الگوی ارزشیابی تبادلی (مراوده‌ای).....
۲۶۷	۹-۵. الگوی ارزشیابی هدف‌مدار (هدف‌گرا، مبتنی بر هدف).....
۲۶۸	۹-۵-۱. الگوی ارزشیابی تایلر.....
۲۶۸	۹-۵-۲. الگوی ارزشیابی اختلاف (ناهمخوانی).....
۲۶۸	۹-۵-۳. الگوی ارزشیابی UCLA دانشگاه کالیفرنیا.....
۲۶۸	۹-۶. الگوی ارزشیابی آزاد از هدف.....
۲۶۸	۹-۷. الگوی ارزشیابی سیپ (زمینه، ورودی، فراگرد و محصول).....
۲۶۹	۹-۸. الگوی سیمای ارزشیابی (الگوی استیک).....
۲۶۹	۹-۹. الگوی ارزشیابی واکنشی (پاسخ‌گویانه).....
۲۷۰	۹-۱۰. الگوی ارزشیابی معطوف به فایده.....
۲۷۰	۹-۱۱. الگوی ارزشیابی مبتنی بر همکاری.....
۲۷۰	۹-۱۲. الگوی ارزشیابی دموکراتیک.....
۲۷۰	۹-۱۳. الگوی ارزشیابی توانمندساز.....
۲۷۰	۹-۱۴. الگوی ارزشیابی ذی‌نفعان.....
۲۷۱	۹-۱۵. الگوی ارزشیابی مشارکتی.....
۲۷۱	۹-۱۶. الگوی ارزشیابی توسعه‌ای.....
۲۷۱	۹-۱۷. ارزشیابی نتایج اولیه و ثانویه خطمشی عمومی.....
۲۷۲	۹-۱۸. الگوی ارزشیابی احساس- ادراک.....
۲۷۲	۱۰. ارزشیابی خطمشی به مثابه یادگیری خطمشی.....
۲۷۵	۱۱. مروری جامع بر الگوهای ارزشیابی.....
۲۷۸	آزمون تألیفی فصل یازدهم.....
۲۸۰	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل یازدهم.....
۲۸۱	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل یازدهم.....
۲۸۵	فصل دوازدهم: تغییر، اصلاح و خاتمه خطمشی عمومی.....

۲۸۶	۱. تغییر خطمشی
۲۸۷	۲. اصلاح خطمشی
۲۸۸	۳. خاتمه (نسخ، لغو) خطمشی عمومی
۲۸۸	۴. مفهوم شناسایی خاتمه خطمشی عمومی
۲۸۹	۵. انواع خاتمه خطمشی‌های عمومی
۲۹۰	۶. شرایط الزام خاتمه خطمشی عمومی
۲۹۰	۷. شرایط تسهیل‌کننده خاتمه خطمشی عمومی
۲۹۰	۸. موانع و بازدارنده‌های خاتمه خطمشی عمومی
۲۹۱	۹. استراتژی‌های خاتمه خطمشی
۲۹۲	۱۰. گونه‌شناسی‌های خاتمه خطمشی
۲۹۴	آزمون تألیفی فصل دوازدهم
۲۹۶	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل دوازدهم
۲۹۷	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل دوازدهم
۳۰۰	فصل سیزدهم: مفاهیم و جهت‌های جدید در خطمشی‌گذاری عمومی
۳۰۱	۱. خطمشی پژوهی (سیاست‌پژوهشی): روشی برای علمی نمودن خطمشی‌ها (سیاست‌ها)
۳۰۳	۲. پیشنهادیه خطمشی
۳۰۵	۳. حصارهای شیشه‌ای معرفت‌شناسی (سه زندان نامرئی معرفت‌شناسی)
۳۰۵	۴. آلاینده‌های زبانی و دیواره‌های معانی (آلاینده‌های زبان‌شناختی)
۳۰۶	۵. خطمشی‌گذاری تبهگن (منحط، ناسالم)
۳۰۶	۶. خطمشی‌های رفع تکلیفی
۳۰۸	۷. هفت تله کشنده در برابر خطمشی‌گذار (هفت گناه مهلک تحلیل خطمشی)
۳۰۸	۸. جهت‌های جدید در پژوهش خطمشی
۳۰۹	۹. کج‌رفتاری: شکل‌گیری اقتصاد رفتاری و طراحی واحدهای تلنگر یا سقلمه
۳۱۰	۱۰. شبکه خطمشی و حکمرانی شبکه‌ای
۳۱۳	۱۱. مفهوم عقلانیت در خطمشی‌گذاری عمومی
۳۱۶	آزمون تألیفی فصل سیزدهم
۳۱۸	پاسخنامه آزمون تألیفی فصل سیزدهم
۳۱۹	پاسخ تشریحی آزمون تألیفی فصل سیزدهم

بخش دوم: آزمون‌های جامع و کنکوری

۳۲۳	آزمون جامع تألیفی اول: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۲۵	پاسخنامه کلیدی آزمون جامع تألیفی اول: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۲۶	پاسخ تشریحی آزمون جامع تألیفی اول: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۲۹	آزمون جامع تألیفی دوم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۳۱	پاسخنامه کلیدی آزمون جامع تألیفی دوم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۳۲	پاسخ تشریحی آزمون جامع تألیفی دوم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۳۴	آزمون جامع تألیفی سوم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۳۶	پاسخنامه کلیدی آزمون جامع تألیفی سوم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۳۷	پاسخ تشریحی آزمون جامع تألیفی سوم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۴۰	آزمون جامع تألیفی چهارم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۴۲	پاسخنامه کلیدی آزمون جامع تألیفی چهارم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی
۳۴۳	پاسخ تشریحی آزمون جامع تألیفی چهارم: نظریه‌ها و مبانی خطمشی‌گذاری عمومی

۳۴۶	آزمون جامع تألیفی پنجم: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی
۳۴۸	پاسخنامه کلیدی آزمون جامع تألیفی پنجم: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی
۳۴۹	پاسخ تشریحی آزمون جامع تألیفی پنجم: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی
۳۵۲	آزمون جامع تألیفی ششم: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی
۳۵۴	پاسخنامه کلیدی آزمون جامع تألیفی ششم: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی
۳۵۵	پاسخ تشریحی آزمون جامع تألیفی ششم: نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی
۳۵۸	سؤالات نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی - آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۶
۳۶۰	پاسخنامه کلیدی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۶
۳۶۱	پاسخ تشریحی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۶
۳۷۵	سؤالات نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی - آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۷
۳۷۷	پاسخنامه کلیدی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۷
۳۷۸	پاسخ تشریحی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۷
۳۹۱	سؤالات نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی - آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۸
۳۹۳	پاسخنامه کلیدی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۸
۳۹۴	پاسخ تشریحی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۸
۴۰۵	سؤالات نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی - آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۹
۴۰۷	پاسخنامه کلیدی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۹
۴۰۸	پاسخ تشریحی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۳۹۹
۴۱۸	سؤالات نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی - آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۴۰۰
۴۲۰	پاسخ تشریحی آزمون ورودی دوره دکتری نیمه‌متمرکز سال ۱۴۰۰
۴۲۳	منابع

بخش اول

نظریه‌ها و مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی

فصل اول

مفاهیم و کلیات خط‌مشی‌گذاری عمومی

۱. تعریف خط‌مشی
۲. تعریف خط‌مشی عمومی
۳. خط‌مشی عمومی، بُعدی جدید در مدیریت امروز
۴. رابطه استراتژی و خط‌مشی عمومی
۵. رابطه تصمیم و خط‌مشی عمومی
۶. اجزای خط‌مشی عمومی
۷. ارکان خط‌مشی‌گذاری عمومی
۸. نقش‌های اصلی خط‌مشی عمومی
۹. ویژگی‌های اصلی خط‌مشی عمومی
۱۰. اهداف کلی خط‌مشی عمومی
۱۱. تعریف سیاست، رابطه سیاست و خط‌مشی
۱۲. روند شکل‌گیری و جایگاه سیاست، خط‌مشی و تصمیم
۱۳. نظریه مراحل خط‌مشی (رویکرد مرحله‌ای، رویکرد ابتکاری - مرحله‌ای)
۱۴. گونه‌شناسی‌های خط‌مشی (رویکرد گونه‌شناسی خط‌مشی)
۱۵. طبقه‌بندی انواع خط‌مشی (نوع‌شناسی خط‌مشی)
۱۶. ویژگی‌های خط‌مشی خوب

فصل اول

مفاهیم و کلیات

خط‌مشی‌گذاری عمومی

«من از فقر اتمم بیم ندارم، آنچه بر اتمم بیمناکم سوء تدبیر است.»

حضرت رسول اکرم (ص)

۱. تعریف خط‌مشی



- معنای لغوی خط‌مشی، اساسنامه، مرام‌نامه، بیمه‌نامه، روش و رویه است (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۱۱).
- واژه خط‌مشی، معادل **policy** در انگلیسی و ریشه لاتین آن **politia** (دولت) است.
- خط سیر و راهی است که انسان در پیش‌رو دارد (معین، ۱۳۶۰؛ به نقل از الوانی، ۱۳۹۵: ۱۱).
- برنامه عمومی به منزله راهنمای عمل و مشخص کننده محدوده‌ای است که تصمیمات آتی باید در داخل آن گرفته شوند (رضاییان، ۱۳۶۹: ۲۱۰).
- کتاب راهنمای جامع برای اعضای سازمان با مشخص کردن محدوده‌های تصمیم‌گیری.
- عبارات و بیانه‌های کلی هستند که حالت تجویزی ندارند و دیدگاه سازمان را برای مدیران در هنگام انجام عملیات مستمرشان تشریح می‌کنند تا خود را با آن تطبیق دهند (پلانکت، ۲۰۰۸: ۱۶۱).
- نوعی تصمیم و تأکید آن بر قاعده عمل و اجرا است.

۲. تعریف خط‌مشی عمومی



- سیاست‌های کلی بخش عمومی که منحصر به خط‌مشی دولتی نیست.
- تصمیم‌ها و سیاست‌هایی که به وسیله مراجع مختلف بخش عمومی از قبیل مجلس، دولت و قوه قضائیه که نماینده حفظ منافع عمومی جامعه می‌باشند، اتخاذ می‌گردد (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۲).
- سلسله اقدامات هدف‌دار به وسیله فرد یا گروهی برای رفع یک مشکل عمومی است (اندرسون، ۱۹۷۵: ۵؛ الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۴: ۳).
- تبلور خواسته‌ها و انتظارات بخش عمومی و راه و روش‌هایی که راهنمای تصمیم‌گیرندگان در جامعه می‌باشد (نیگرو، ۱۹۸۰: ۳۹؛ الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۴: ۴).
- سیاست‌های کلی برای هماهنگی و انسجام هدف‌های نظام موجود در جامعه.
- اصولی که به تصمیم‌ها جهت می‌دهد و موجب ارتباط و تداوم اقدامات مراجع تصمیم‌گیرنده می‌گردد.

- ◀ مشخص‌کننده بایدها و نبایدها در جامعه و سازمان‌ها (اسمیت، ۱۹۷۵: ۱۵).
- ◀ وسیله‌ای برای تعیین اولویت‌ها در انجام دادن امور و فعالیت‌ها در جامعه است (درور، ۱۹۶۸: ۱۴).
- ◀ نتیجه و حاصل تصمیم‌های سیاسی مقامات بالای جامعه در مورد تخصیص، توزیع منابع و امکانات بخش عمومی است.
- ◀ راه و رسم ارادی و توأم با قصد و نیت قبلی، برای تعیین خطوط کلی برنامه‌های بخش عمومی است.
- ◀ قانون انتخاب راه و تصمیم‌گیری و الگوی اصلاح در عملکردها و اقدامات جامعه است.
- ◀ شکل و یکپارچگی ارزش‌ها در فعالیت‌ها و اقدامات بخش عمومی است (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۱-۱۳).
- ◀ هر آن چیزی که حکومتی تصمیم می‌گیرد انجام بدهد یا ندهد (توماس دای، ۱۹۹۰: ۱).
- ◀ مجموعه تصمیمات متعامل بازبگر یا گروهی از بازیگران سیاسی (جنکینز، ۱۹۷۸).
- ◀ تخصیص مقتدرانه منابع و ارزش‌ها برای تمامی شهروندان در جامعه (ایستون، ۱۹۵۳؛ به نقل از الوانی و شریفزاده، ۱۳۹۴: ۴).
- ◀ نوعی اقدام هدفمند است که بر چتر حمایت قدرت اجبار دولت استوار است. خط‌مشی هدف محور است و پاسخ دولت به یک مسئله درک شده است (اسمیت و لایمر، ۲۰۰۷: ۲۷۳).

***نکته: تعریف خلاصه خط‌مشی عمومی:** خط‌مشی‌های عمومی، اصولی هستند که به وسیله مراجع ذی‌صلاح در کشور وضع شده‌اند و به عنوان یک الگو و راهنما، اقدامات و فعالیت‌های لازم در جامعه را راهبری می‌کنند (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۴).

***نکته:** خط‌مشی در مفهوم کلی الگوی عملی پایداری است که انتظارات مختلفی و گاهی متناقض را پاسخ داده و برای جلب همکاری در حل مسائل ایجاد انگیزه می‌کند. خط‌مشی دو ویژگی بارز دارد (الوانی و شریفزاده، ۱۳۹۴: ۷):

(۱) خط‌مشی یک الگوی عملی است و نه یک رویداد مجرد و انتزاعی. مثلاً راه حل مسائلی که فقط یکبار در تاریخ کشور اتفاق می‌افتد، خط‌مشی نیست مگر اینکه آن مسئله باقی بماند و حل آن در قالب یک عمل یا فعالیت مستمر و مداوم، ضرورت داشته باشد.

(۲) اجرای خط‌مشی، به دلیل نیاز به هماهنگ ساختن عوامل ناسازگار یا ایجاد انگیزه برای اقدام جمعی در افرادی که اهداف مشترک دارند و با یکدیگر همکاری می‌کنند، یک عمل اجتماعی محسوب می‌شود.

۳. خط‌مشی عمومی، بُعدی جدیدی در مدیریت امروز

سازمان‌های امروزی از قالب یک نهاد صرفاً اداری، صنعتی یا اقتصادی خارج شده، به صورت نهادهایی اجتماعی-سیاسی درآمده‌اند. مدیران چنین سازمان‌هایی باید نسبت به مسائل برون‌سازمانی بینش و آگاهی‌های خود را توسعه بخشند و سیاست‌ها و خط‌مشی‌های جامعه‌ای را که در آن زندگی می‌کنند درک نمایند. مدیران امروز دیگر نمی‌توانند خود را در دایره سازمان، محدود و محصور کنند و بازتاب‌های اجتماعی-سیاسی را نادیده انگارند.

تا چندی پیش یک مدیر با داشتن مهارت و تخصص می‌توانست مدیر موفقی باشد؛ اما امروزه مدیری در کار خود می‌تواند موفق شود که علاوه بر داشتن تخصص‌های فنی، به دانش سیاسی و بینش اجتماعی نیز مجهز باشد.

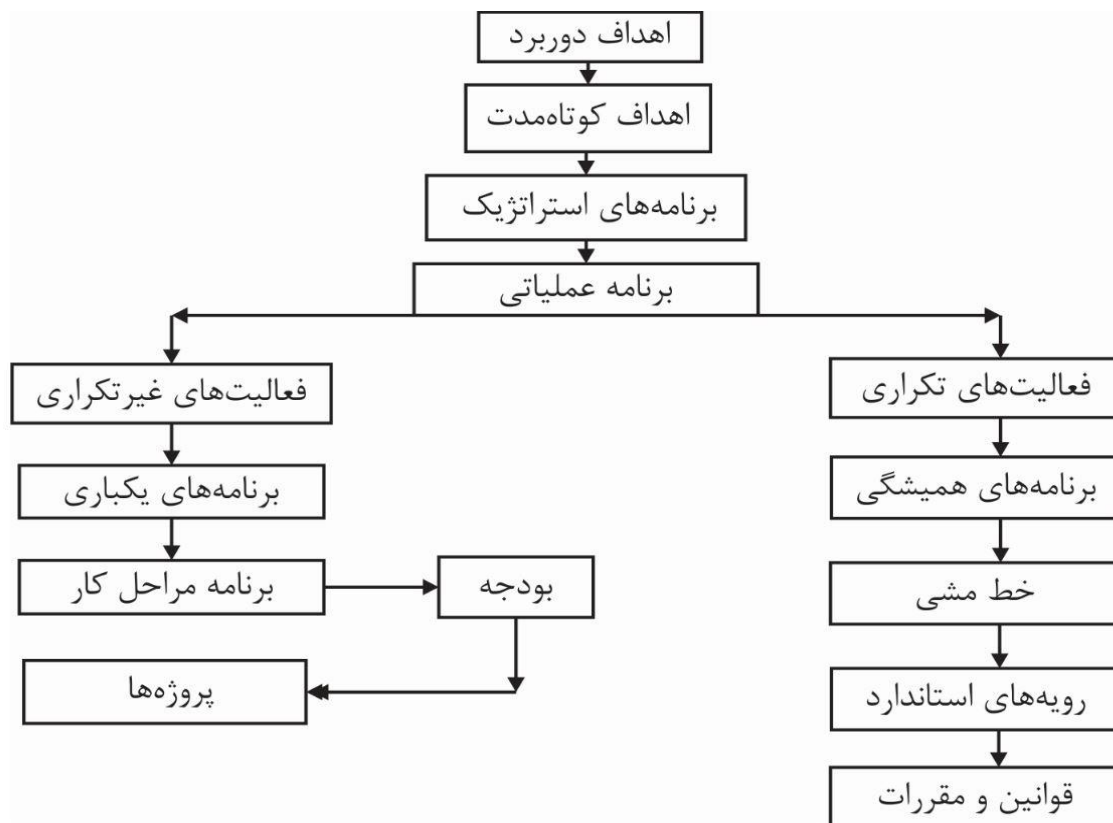
با توجه به نقش جدید مدیران در عصر حاضر، بُعد جدیدی در مدیریت مطرح گردیده که براساس این بُعد جدید، مدیران باید علاوه بر مهارت و آگاهی در زمینه‌های فنی، انسانی و اداره امور سازمانی، در زمینه مسائل اجتماعی و خط‌مشی‌های عمومی به دانش و تجربه نیز مجهز باشند. بنابراین آگاهی از خط‌مشی‌های عمومی، فرایند شکل‌گیری‌شان، نحوه اثرگذاری و تغییر در آنها، از جمله وظایف جدید مدیران است. مدیر موفق کسی است که نقش خود را در تحقق اهداف سازمان، نقشی یک‌بعدی و یک جنبه‌ای نداند بلکه باور داشته باشد که مدیر باید نگرشی مجموعه‌نگر و چندبعدی داشته باشد تا مسائل اجتماعی-سیاسی را به درستی بشناسد و ارزیابی کند. به عبارت ساده‌تر مدیر موفق کسی است که به خط‌مشی‌های عمومی به عنوان بازتاب‌های جامعه‌بنگرد و همچون اصلی تعیین‌کننده، در سازمان، به آنها بها دهد.

در عصر ما مدیر موفق، هم از خط‌مشی‌های عمومی تأثیر می‌پذیرد و هم روی خط‌مشی‌ها تأثیر می‌گذارد و در این تعامل و جریان اثرپذیری و اثرگذاری، اهداف سازمان خود را پیش می‌برد و از انزوای سازمانی که زاییده بسته‌پنداری نظام سازمانی است، پرهیز نماید (الوانی، ۱۳۹۵: ۱-۵).

۴. رابطه استراتژی و خط‌مشی عمومی

- ◀ استراتژی (راهبرد)، الگوی تصمیمات در یک سازمان است که اهداف، مقاصد و جهت‌گیری‌های سازمان را بیان می‌کند. استراتژی‌ها، باید درازمدت و جامع باشند و تمامی برنامه‌های سازمان را دربرگیرند. استراتژی‌ها مجموعه برنامه‌های کلی و جامعی با توجه به منابع و امکانات سازمان می‌باشند که طریق نیل به آرمان‌ها و اهداف عالی سازمان را معین می‌سازند (پلانکت، ۲۰۰۸: ۱۵۷).
- ◀ قلمرو استراتژی سازمان است، درحالی‌که خط‌مشی عمومی، جامعه را در بر می‌گیرد و روابط حکومت و ملت را شامل می‌شود.
- ◀ اگر گاهی از خط‌مشی به عنوان روش عملی ساختن استراتژی نام برده شده، نباید آن را با خط‌مشی عمومی که جامعیت و کلیتی فراتر از روش کار دارد، یکی پنداشت (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۴-۱۵).
- ◀ خط‌مشی قاعده کلی اجرای عملیات است، درحالی‌که استراتژی به شیوه و برنامه‌های پیاده کردن خط‌مشی برمی‌گردد (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۵).
- ◀ ایگور آنسف، خط‌مشی را مترادف استراتژی می‌داند. بر این اساس هر مدیر میانی نیز می‌تواند خط‌مشی‌گذار باشد (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۵-۶).
- ◀ در استراتژی بیشتر مسیر عبور مطرح است. خط‌مشی‌گذاری بیشتر بر خطوط کلی و استراتژی بر راه‌کارهای اجرایی تأکید دارد (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۲۲۰-۲۲۱).
- ◀ استراتژی به عنوان موضوع فرعی خط‌مشی مطرح است. بحث استراتژی بیشتر در مسائل نظامی مطرح بوده، مفروضات آن عملیاتی است و نسبت به خط‌مشی در درجه دوم اهمیت قرار دارد. استراتژی بیشتر بر راه‌های اجرایی تأکید دارد. *استراتژی راه رسیدن به خط‌مشی است* (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۲۲۲).

*نکته: سلسله مراتب اهداف سازمانی و رابطه خط‌مشی و اهداف سازمانی در نمودار ۱-۱ قابل مشاهده است:



نمودار ۱-۱. سلسله مراتب اهداف سازمانی (رضاییان، ۱۳۶۹؛ به نقل از دانش‌فرد، ۱۳۹۵: ۱۷)

۵. رابطه تصمیم و خط‌مشی عمومی

- خط‌مشی (policy)، نوعی تصمیم (decision) است. **خط‌مشی**، بیانگر بینش و **تصمیم** فرایندی کنشی و واکنشی بر پایه خط‌مشی است. تصمیم در راستا و طول خط‌مشی اتخاذ می‌شود. خط‌مشی و تصمیم، رابطه تأیید و حمایت متقابل دارند. تصمیم‌گیری پشتیبان خط‌مشی و خط‌مشی، تأیید کننده تصمیم است و کاملاً مجزا از هم نیستند (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۷۸).
- در درجه‌بندی تصمیم‌گیری‌ها چنانچه **خط‌مشی‌گذاری** مفهوم **تصمیم‌گیری بنیانی** یا **اولیه** را داشته باشد، اتخاذ تصمیمات جاری که در راستای آن انجام می‌گیرد، از نظر جایگاه و رتبه، **تصمیم‌گیری ثانویه** تلقی می‌شود (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۷۸).
- خط‌مشی** صرفاً اتخاذ تصمیم نیست بلکه فرایندی است شامل تمام اقدامات که از زمان احساس مشکل شروع می‌شود و به ارزیابی نتایج حاصل از اجرای خط‌مشی ختم می‌گردد (الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۴: ۲).
- خط‌مشی عمومی، بازده مستقیم سیاست‌گذاری است (الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۴: ۳).
- خط‌مشی‌های عمومی از پایداری بیشتر، گستره وسیع‌تر، نقش راهبردی تر، توجه بیشتر به منافع عامه و نقش سیاسی تر در قیاس با تصمیم‌گیری سازمانی برخوردار است. تفاوت اصلی در **گستره** و **حوزه اثر** است. در خط‌مشی‌گذاری، تصمیم‌گیری در سطحی کلان تر و عام تر از تصمیم‌گیری سازمانی انجام می‌شود (قلی پور، ۱۳۹۱: ۱۰۴).
- برخی از علمای خط‌مشی‌گذاری معتقدند عدم اتخاذ تصمیم در مقابل یک مشکل یا مسئله را هم می‌توان خط‌مشی عمومی نام نهاد اما اگر بپذیریم که خط‌مشی عمومی برای حل یک مشکل عمومی شکل می‌گیرد و شامل اقداماتی در جهت رفع مشکل موردنظر است، نمی‌توان پذیرفت که عدم تصمیم‌گیری هم خط‌مشی باشد (الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۴: ۲).

۶. اجزای خط‌مشی عمومی

- اجزای خط‌مشی عمومی دربرگیرنده **هدف**، **محتوا** و **اثر** به شرح زیر است (الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۴: ۲):
- هدف: مقصدی که خط‌مشی عمومی برای نیل به آن شکل می‌گیرد. مثلاً حل یک مشکل عمومی، مقابله با گرانی و کاهش قیمت‌ها.
 - محتوا (ابزار): بخشی از خط‌مشی که از انتخاب گزینه مطلوب به دست می‌آید و یا **طریقی** که ما را به هدف می‌رساند (فعالیت-های رسیدن به هدف)؛ مثلاً کاهش عوارض گمرکی کالاهای وارداتی.
 - اثر (نتیجه): **تغییراتی** که در نتیجه اجرای خط‌مشی حادث می‌شود. مثلاً با تسهیل ورود کالا به کشور قیمت کالاها کاهش می‌یابد.
- *نکته: ارزش‌ها، جهان‌بینی و ساخت اجتماعی-سیاسی موجود در جامعه اجزای تشکیل‌دهنده خط‌مشی عمومی هستند (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۴).

۷. ارکان خط‌مشی‌گذاری عمومی

پیر مولر (Moller)، خط‌مشی‌گذاری عمومی را، علم عمل عمومی یا همان علم دولت در عمل، نام نهاده است. وی سه رکن مهم خط‌مشی‌گذاری عمومی را مرجعیت کلان و غیرکلان، واسطه‌ها و چرخه خط‌مشی‌گذاری عمومی می‌داند (دانش‌فرد، ۱۳۹۵: ۳۹-۴۱):

۷-۱. مرجعیت (Refrentials)

معمولاً کنش و واکنش‌های دولتی در بستر مرجعیت صورت می‌گیرند. به این معنا که واسطه‌های خط‌مشی‌گذاری با تجزیه و تحلیل مسائل عمومی جامعه و تشخیص صحیح منفعت عمومی و مصلحت عامه، مرجعیت‌ها را پرداخت و بازپرداخت می‌نمایند. این مرجعیت‌های ساخته شده، تصاویری از واقعیت هستند که سیاست‌ها با ارجاع به آن‌ها معنا می‌یابند و توجیه می‌شوند. خط‌مشی‌گذاران برای دفاع از چرایی شکل‌گیری یک خط‌مشی، به مرجعیت آن خط‌مشی اشاره می‌نمایند. **مرجعیت کلی** حاکی از ارزش‌های اساسی جامعه است که هر جامعه بدان

وسیله خود را برای دیگران تعریف و ترسیم می‌نماید. ارزش‌های بنیادین، شکل دهنده مرجعیت کلی شیوه‌هاست. برای نمونه، دموکراسی در سیاست یا سرمایه داری در اقتصاد. اما **مرجعیت بخشی**، زمینه مقایسه جایگاه بخش‌ها و نقش هر یک از آن‌ها در جامعه است. **مرجعیت بخشی**، زیر مجموعه مرجعیت کلان سیستم حکومتی است. در یک جامعه، مرجعیت‌های بخشی فراوانی وجود دارد که گاهی با هم تعارض پیدا می‌کنند و برای رفع این تعارض، باید به تصاویر مرجع کلی مراجعه کرد و بخش‌ها را با هم هماهنگ نمود.

۷-۲. واسطه‌گری (Lobby) و واسطه‌ها

واسطه‌ها رابطه بین مردم و نهادهای خط‌مشی‌گذار و مرجعیت هستند. البته گاهی اوقات، واسطه‌ها جزء نهادهای خط‌مشی‌گذاری نیز می‌باشند. واسطه‌ها، معمولاً مسائل، نیازها و مشکلات عمومی حال و آینده را تشخیص داده، درک می‌کنند و به زبان مرجعیت بیان می‌نمایند و حتی راه‌حل‌های خود را برای حل مساله یا برون رفت از وضعیت نیز پیشنهاد می‌دهند. نمایندگان مجلس نقش واسطه‌ها را در فرایند خط‌مشی‌گذاری ایفا می‌کنند. واسطه‌ها، چارچوبی علمی ارائه دهند که در آن قالب می‌توان خط‌مشی‌های شکاف بین وضع موجود و مطلوب را مورد بحث و تحلیل قرار داده و در همین چارچوب بر راه‌حل‌ها تأثیر گذاشت.

۷-۳. چرخه خط‌مشی‌گذاری (Policy Making Cycle)

این چرخه، از تشخیص و دریافت مساله آغاز و شکل‌گیری، طراحی و اجرای خط‌مشی را نیز شامل می‌شود، ارزیابی، اصلاح، تغییر و خاتمه خط‌مشی نیز در این چرخه قرار دارند. این که چه موضوعاتی و چگونه وارد عرصه خط‌مشی‌گذاری می‌شوند و به خط‌مشی عمومی تبدیل می‌شوند، در داخل همین چرخه قابل تحلیل است.



۸. نقش‌های اصلی خط‌مشی عمومی

خط‌مشی‌های عمومی با هدف «حل تعارض بر سر منابع کمیاب»، «تنظیم رفتار»، «برانگیختن کنش یا اقدام»، «حفظ حقوق» و «جهت‌دهی منافع به سمت و سوی منفعت عامه» تدوین و اجرا می‌شوند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۱۴) و نقش‌های مهم و متعددی در جامعه ایفا می‌کنند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۵-۱۷):

- ۱) **راهنمای عمل:** هدایت جهت‌گیری عملکردهای سازمان‌ها و نهادهای جامعه و مشخص کننده توجه به امور یا پرهیز از انجام امور؛
- ۲) **هماهنگ‌کنندگی:** هماهنگی و همسویی عملیات و اقدامات در جامعه و جلوگیری از دوباره‌کاری‌ها و ائتلاف منابع؛
- ۳) **تضمین‌کننده و تأمین‌کننده منافع عامه:** نماینده و بیانگر منافع و مصلحت عامه مردم نظیر امنیت، آزادی، بهداشت و آموزش؛
- ۴) **ارزیابی و کنترل:** در بوته آزمایش قراردادن برنامه‌ها و اقدامات بخش عمومی؛
- ۵) **روشن ساختن روح قوانین و مقررات:** منعکس‌کننده ارزش‌های حاکم بر جامعه و استفاده از آن‌ها برای درک صحیح و تفسیر مقررات و ضوابط؛



۹. ویژگی‌های اصلی خط‌مشی عمومی

خط‌مشی عمومی به وسیله مقامات حکومت اتخاذ می‌شود و در آن مجموعه اقدامات جهت داده شده برای واکنش به فشار ناشی از برخی مسائل درک شده مشخص می‌گردد که می‌تواند مثبت (کنش هدفمند سنجیده) یا منفی (تصمیم هدفمند سنجیده برای عدم اقدام) باشد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۱۴). مهم‌ترین ویژگی‌های خط‌مشی عبارت‌اند از (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۸-۱۹):

- ۱) **پایداری:** خط‌مشی‌ها عمری طولانی دارند و دارای انعطاف کافی برای انطباق با دوره‌های زمانی مختلف هستند.
- ۲) **آینده‌نگری و واقع‌بینی:** با توجه به واقعیت‌های موجود، خطوط کلی و جهت‌گیری اساسی جامعه را معین می‌کنند.
- ۳) **هدف‌داری:** هدفمند، ارادی و از روی قصد و نیت قبلی تنظیم و وضع می‌گردند.
- ۴) **عمومیت:** جنبه عام دارند و برای عموم جامعه وضع می‌شوند.
- ۵) **گسترده‌گی:** جزئی و خاص نیستند، بلکه حیطه نسبتاً وسیعی از موضوعات را در بر می‌گیرند.
- ۶) **نمایان‌گری:** با توجه به خط‌مشی‌های عمومی می‌توان به ویژگی‌ها، ارزش‌ها و فرهنگ یک نظام پی برد.

۱۰. اهداف کلی خطمشی عمومی

- حل یک مشکل یا مسئله عمومی؛
- تحقق منافع عمومی؛
- تضمین مصالح عمومی؛
- پاسخ به فشارهای سیاسی (پورعزت و هاشمی، ۱۳۹۶: ۶).

۱۱. تعریف سیاست؛ رابطه سیاست و خطمشی

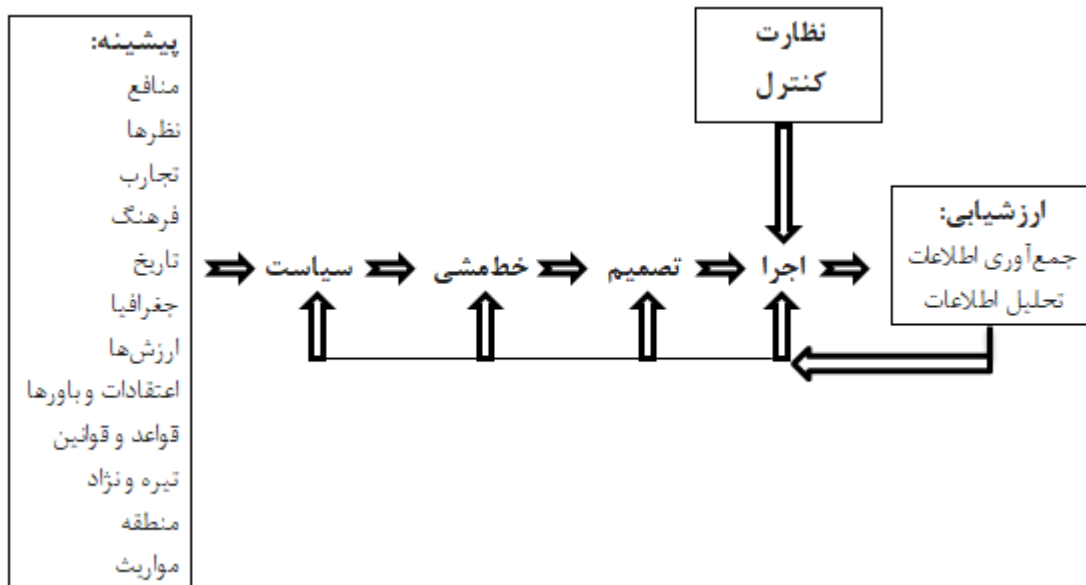
- تعریف لاسول (۱۹۳۶) از سیاست این است که «چه کسی، چه چیزی، چه موقعی و چگونه دریافت کند» (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۲۷۳).
 - سیاست به معنی فرایند تصمیم‌گیری در گستره جامعه که اجرای آن بر هر کسی اجبار است.
 - سیاست به عنوان علم و هنر هدایت و تحت نفوذ درآوردن عملکردها در جامعه با مسئله قدرت در ارتباط است (الوانی، ۱۳۹۵: ۹۴).
 - در زبان انگلیسی، خطمشی معادل (policy) و سیاست معادل (politics) است.
 - در زبان‌های غیر انگلیسی، خطمشی و سیاست غالباً مترادف هم هستند. در آلمان die politik و در فرانسه politique هر دو یک مفهوم است (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۲۷۲).
 - در تحلیل سیاست، تأکید بر ضرورت‌های عمل و اجرا و در خطمشی، تأکید بر قاعده عمل و اجرا است؛ یعنی در این دیدگاه سیاست فراتر از خطمشی قرار می‌گیرد و از آن قاعده‌ای استخراج می‌شود که جنبه خطمشی دارد؛ بنابراین، مکاتب سیاسی وجود دارند و به جای مکاتب خطمشی‌گذاری، مدل خطمشی‌گذاری وجود دارد (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۲۰۸).
 - از دیدگاه دیگر، سیاست بیشتر مبتنی بر ایدئولوژی و جهان‌بینی است؛ در حالی که خطمشی شکل گرفته از سیاست است؛ بنابراین، خطمشی مبتنی بر سیاست بوده، از آن مایه می‌گیرد، ولی عین سیاست نیست. به عبارت دیگر، مواد اولیه خطمشی، سیاست است (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۲۰۸-۲۰۹).
 - خطمشی از زمان حال تا آینده را در بر می‌گیرد ولی بیشتر، معرف آینده است و باید آینده‌نگر باشد. آینده‌نگری ذات خط-مشی است و اگر لحاظ نشده باشد باید در آن بازنگری کرد (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۲۰۹).
 - Policy یکی از عناصر اصلی politics (گفتمان سیاسی) است و در کشور ما بیشتر سیاست متداول است (دانایی فرد، ۱۳۹۶: ۳۸).
 - تفاوت بارز مفهومی خطمشی از سیاست، مسئله محوری است (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۲۷۲).
- *نکته: در بررسی رابطه میان سیاست و خطمشی دو چارچوب مفهومی اصلی (رویکرد مرحله‌ای و گونه‌شناسی) را می‌توان شناسایی کرد.

۱۲. روند شکل‌گیری و جایگاه سیاست (Politics)، خطمشی (Policy) و تصمیم (Decision)

از آنجا که خطمشی (Policy) قواعد اصلی و اصول حرکت است، خود یک تصمیم اولیه است که به موجب آن تصمیم می‌گیریم که چگونه تصمیم بگیریم و اتخاذ تمامی تصمیمات ثانویه بر مبنای آن خواهد بود.

بر این اساس خطمشی، پدید آمده از سیاستها (Politics) و مبنای پدید آمدن تصمیمات می‌باشد. سیاست‌ها بر مبنای مجموعه‌ای از منافع (Interests)، نظرها (Opinion)، تجارب (Experiences)، فرهنگ (Culture)، تاریخ (History)، جغرافیا (Geography)، ارزشها (Values)، اعتقادات و باورها (Beliefs)، قواعد و قوانین (Regulation)، تیره و نژاد (Race)، منطقه (Region)، موارث (Heritages) و ... پدید آمده‌اند و خطوط مشی سازمان‌ها به نحوی ریشه در برآیند موارد ذکر شده دارند. سیاست‌ها با آنکه از مجموع عوامل ذکر شده در فوق و نظایر آنها حاصل می‌شوند؛ لکن در یک ایده یا پیام خلاصه و متراکم شده ظاهر می‌گردند. به عنوان مثال

سرگذشت تاریخی و سیاسی کشور قبل از انقلاب اسلامی موجب گردید سیاستی روشن و خلاصه شده در «ه شرقی- نه غربی» مبنای خط‌مشی‌گذاری‌ها گردد و از همانجا تصمیمات از خطوط مشی تبعیت می‌کنند و مورد اجرا قرار می‌گیرند و نظارت و کنترل و همچنین ارزیابی‌ها بر مبنای مجموعه اطلاعات مربوط به نحوه اجرا به عمل می‌آید. بنابراین بازخورد ارزیابی ابتدا به اجرا و داخل سیستم و از آنجا به مجریان برمی‌گردد (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۱۴۲).



نمودار ۱-۲. روند شکل‌گیری و جایگاه سیاست، خط‌مشی و تصمیم (تسلیمی، ۱۳۹۷: ۱۴۳؛ با کمی تغییرات)

۱۳. نظریه مراحل خط‌مشی (رویکرد مرحله‌ای، رویکرد ابتکاری - مرحله‌ای) (Stages Theory)

۱-۱۳. تعریف رویکرد مرحله‌ای

- ۱) در این رویکرد، سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها را ایجاد می‌کنند یا به عبارتی رویدادهای سیاسی باعث ایجاد خط‌مشی می‌شوند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۷).
- ۲) اندیشه ساده کردن پیچیدگی‌های خط‌مشی از طریق تجزیه آن به چند مرحله مشخص، نخستین بار توسط هارولد لاسول مطرح شد. این رویکرد به رویکرد لاسولی نیز معروف است (هاولت و همکاران، ۲۰۰۹: ۲۱).
- ۳) مدل مرحله‌ای، خط‌مشی عمومی را زنجیره‌ای خطی از رویدادهای سیاسی می‌داند. در تمامی این نظریه‌ها، نخست نوعی مسئله باید در کانون توجه دولت قرار گیرد، سپس خط‌مشی‌گذاران باید راه‌حل‌های مسئله را تدوین کنند و در نهایت مناسب‌ترین راه‌حل، اجرا شده و سپس میزان تحقق هدف خط‌مشی ارزیابی و تصمیمات مقتضی در رابطه با خط‌مشی (اصلاح یا خاتمه) اتخاذ می‌شود (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۷).
- ۴) رویکرد مرحله‌ای نوعی رویکرد ابتکاری یا اکتشافی (Heuristic) است و اشاره به قوانین و قواعد ساده‌ای دارد که از طریق تجربه حاصل شده و خاصیت ابطال‌پذیری (فرضیه‌پذیری) مکفی ندارد (ساباتیه، ۲۰۰۷: ۲۵).
- ۵) این نوع رویکرد، نوعی میانبر ذهنی (mental shortcut) است که به افراد اجازه می‌دهد تا مسائل را حل کنند و دست به قضاوت‌های کارآمد بزنند. این استراتژی سرانگشتی زمان تصمیم‌گیری را کوتاه می‌کند. با خطا و آزمایش تلاش دارد فرایند خط‌مشی‌گذاری را معنا دهد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۸).
- ۶) بر طبق این رویکرد، مدل عمومی چرخه خط‌مشی‌گذاری شامل مراحل زیر است (الوانی، ۱۳۹۵؛ الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۹۴؛ دانش‌فرد، ۱۳۹۴؛ هاولت و همکاران، ۲۰۰۹):

- ❖ مسئله‌یابی عمومی (Public Problem Finding): شناخت، درک و بیان مسئله؛
 - ❖ دستورگذاری (Agenda Setting): ارجاع و طرح مسئله در سازمان‌های عمومی؛
 - ❖ شکل‌گیری یا صورت‌بندی خط‌مشی (Policy Formulation): تهیه، تنظیم و تدوین خط‌مشی؛
 - ❖ مشروعیت‌بخشی خط‌مشی (Policy Legitimation): قانونی کردن خط‌مشی؛
 - ❖ اجرای خط‌مشی (Policy Implementation): انجام اقدامات لازم برای پیاده‌سازی خط‌مشی؛
 - ❖ ارزشیابی خط‌مشی (Policy Evaluation): مقایسه نتایج با اهداف خط‌مشی؛
 - ❖ اصلاح یا خاتمه خط‌مشی (Policy Reform/ Termination): تصمیم‌گیری در مورد خط‌مشی؛
- *نکته: مراحل پنج‌گانه اصلی و عمده فرایند عقلایی خط‌مشی‌گذاری عمومی عبارتند از (الوانی، ۱۳۹۵: ۳۶-۴۷):

(۱) تشخیص و تبیین مشکل عمومی؛

(۲) تنظیم شقوق ممکن یا بدیل‌ها؛

(۳) پیش‌بینی نتایج خط‌مشی‌های به‌دست‌آمده یا شقوق ممکن؛

(۴) انتخاب خط‌مشی مطلوب و قانونی ساختن آن؛

(۵) اجرا و ارزیابی خط‌مشی عمومی در عمل؛

۱۳-۲. ویژگی‌ها و مزایای رویکرد مرحله‌ای

- (۱) ساده کردن مفهوم پیچیده خط‌مشی‌گذاری عمومی و کمک به درک فرایند پیچیده آن (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۵).
 - (۲) تقسیم فرایند بسیار پیچیده خط‌مشی به درون مراحل معین و ترغیب برخی از پژوهش‌های عالی در مراحل خاص خصوصاً دستور کار و اجرای خط‌مشی (ساباتیه، ۲۰۰۷: ۲۵).
 - (۳) دستور کار قطعی برای مراحل همچون اجرا، ارزشیابی و ... دارد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۳-۴۷).
 - (۴) این رویکرد نوعی توافق عمومی بر سر توصیف فرایند ارائه می‌کند و رویکردی عقلایی، مسئله محور و خطی است (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۷).
 - (۵) مدل مرحله‌ای نوعی تقسیم کار مفید و شهودی برای دانش‌پژوهان خلق می‌کند و بر ساخت چارچوب‌های مفهومی مدیریت-پذیر در مراحل ویژه نظیر تدوین دستور کار یا اجرا متمرکز می‌شود (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۵).
 - (۶) خط راهنمای دامن گستره و تعمیم‌پذیری از فرایندهای خط‌مشی است. دارای قلمرو گسترده می‌باشد و ابزار تحلیلی مفیدی برای مطالعه فرایند خط‌مشی محسوب می‌شود (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۳-۴۷).
- *نکته: رویکرد مراحل خط‌مشی (ابتکاری- مرحله ای) یا به تعبیر ناکامورا (۱۹۸۷) «رویکرد کتاب درسی»، تأثیرگذارترین چارچوب برای فهم فرایند خط‌مشی تا اواسط دهه ۱۹۸۰ بود (ساباتیه، ۲۰۰۷: ۲۴).

۱۳-۳. انتقادات اصلی به رویکرد مرحله‌ای

- رویکرد مرحله‌ای از اواخر دهه ۱۹۸۰ مورد انتقادات بسیار تندی قرار گرفت و منتقد اصلی و برجسته این رویکرد، پل ساباتیه بود (هاولت و همکاران، ۲۰۰۹؛ ساباتیه، ۲۰۰۷؛ اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷):
- (۱) در بهترین حالت یک مدل تصور نمی‌شود بلکه نوعی رویکرد ابتکاری برای فهم فرایند خط‌مشی است (ساباتیه، ۲۰۰۷).
 - (۲) نظریه‌هایی پراکنده و تکه‌تکه برای مطالعه فرایند خط‌مشی تولید می‌کند و احتمال تولید یک نظریه واحد از خط‌مشی عمومی را کاهش می‌دهد (هاولت و همکاران، ۲۰۰۹؛ اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۳).
 - (۳) وانمود می‌کند مراحل از یکدیگر گسسته هستند یا حداقل می‌توان آنها را گسسته و به صورت مجزا مطالعه کرد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۳).
 - (۴) مدل یکپارچه خط‌مشی عمومی یک سلسله مراتب بسیار بلند و بعید است که تصور خط‌مشی از نگاه مرحله‌ای مانع عمده‌ای برای تدوین چنین نظریه‌ای باشد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۳).
 - (۵) نوعی مدل خطی از خط‌مشی‌گذاری عمومی ترسیم می‌کند و ایده وجود حلقه‌های بازخورد بین مراحل مختلف یا نقاط آغازین در کلیت فرایند نادیده گرفته می‌شود (هاولت و همکاران، ۲۰۰۹؛ اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۴).
 - (۶) مخرب‌ترین/انتقاد، برای مدل مرحله‌ای این است که به طور خاص علمی نیست. اساس هر نظریه علمی، تولید فرضیه‌های ابطال‌پذیر از حیث تجربی است. چه فرضیه‌هایی از مدل مرحله‌ای برمی‌خیزد؟ چه فرضیه‌هایی در مورد چگونگی ورود یک

- مسئله به دستور کار دولت را می‌توانیم آزمون کنیم؟ چه فرضیه‌هایی را می‌توانیم در مورد ارزشیابی خط‌مشی آزمون کنیم؟ (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۴).
- ۷) این مدل یک نظریه نیست بلکه نوعی طبقه‌بندی توصیفی از فرایند خط‌مشی است؛ بدون این که چیزی در مورد چرایی رخداد فرایند بگوید فقط آنچه را که رخ می‌دهد می‌گوید (ساباتیه، ۱۹۹۱: ۱۴۵).
- ۸) رویکرد مرحله ای ویژگی یک نظریه خوب را ندارد چون **توصیفی است تا تبیینی**. به این معنا که چرایی وقوع فرایند به ترتیبی که ذکر می‌کند، کمتر تبیین می‌کند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۸).
- ۹) این رویکرد یک نظریه علی نیست زیرا مجموعه‌ای از عوامل علی‌ای حاکم بر فرایند خط‌مشی (درون و میان مراحل) را مشخص نمی‌کند. پژوهش‌ها درون هر مرحله تقریباً به طور کامل بدون اشاره به پژوهش در سایر مراحل بر توسعه خود (هر مرحله) متمرکز بوده‌اند (ساباتیه، ۱۹۹۱؛ ساباتیه و جنکینز- اسمیت، ۱۹۹۳).
- ۱۰) فرضیه ای برای آزمون تولید نمی‌کند؛ فقط کلیت چارچوب را به نمونه مفیدی از آنچه یک نظریه بد شبیه آن است، درمی‌آورد. مدل مرحله ای حتی فهرست مفیدی از متغیرها برای دانش پژوهان ارائه نمی‌دهد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۴).
- ۱۱) توالی پیشنهادی مراحل غالباً از حیث **توصیفی ناصحیح است** (ناکامورا، ۱۹۸۷). این نظریه پیش بینی کننده نیست.
- ۱۲) دارای نوعی سوگیری بالا به پایین (دستور از جانب قانون‌گذاران و اجرا توسط بوروکرات‌ها) است (یرن و هال ۱۹۸۲؛ ساباتیه ۱۹۸۶).
- ۱۳) مدل مرحله ای چیزی در مورد نوع خط‌مشی‌های تولیدی به وسیله این فرایند و تفاوت خط‌مشی‌ها نمی‌گوید (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۳-۴۷).
- ۱۴) نهادها و بازیگران فردی کلیدی مثل متخصصان خط‌مشی و گروه‌های مدافع و امکان‌پذیری سیاسی را نادیده می‌گیرد و آنها را ایستا فرض می‌کند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۳-۴۷).
- *نکته: شکست کلاسیک نظریه خط‌مشی، شکست نظریه ابتکاری- مرحله‌ای است (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۲۶۸).

۱۴. گونه‌شناسی‌های خط‌مشی (رویکرد گونه‌شناسی خط‌مشی) (Policy Typologies)



- ۱-۱۴. تعریف رویکرد گونه‌شناسی خط‌مشی
- ◀ گونه‌شناسی خط‌مشی تئودور لایوی (۱۹۷۰) (اندیشمند سیاسی)، نوعی نظریه عمومی از سیاست است و معتقد است مطالعه سیاست می‌تواند تا حدی به رشته فرعی مطالعه خط‌مشی تبدیل شود (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۸؛ لایوی، ۱۹۷۲: ۲۹۹).
- ◀ لایوی به بررسی انواع خط‌مشی‌های تولیدی به وسیله فرایند خط‌مشی پرداخت و به دنبال پاسخ به سؤال "ستاده فرایند خط‌مشی چیست؟" بود.
- ◀ در این رویکرد اعتقاد بر این است **خط‌مشی‌ها، سیاست‌ها را ایجاد می‌کنند** (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۸). نظریه‌های مطرح‌شده در این رویکرد بر انواع خط‌مشی، تفاوت‌های میان آن‌ها و معانی ضمنی آن‌ها و سیاست متمرکز است.
- ۲-۱۴. ویژگی‌ها و مزایای رویکرد گونه‌شناسی خط‌مشی
- ◀ چارچوب گونه‌شناسی خط‌مشی، نوعی تلاش جسورانه برای قراردادن رشته خط‌مشی فراروی مطالعه سیاست بود (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۱).
- ◀ نقطه عزیمتی از رویکرد لاسولی به خط‌مشی بود و مطالعه خط‌مشی را مد نظر قرار می‌داد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۱).
- ◀ به پیشبرد دموکراسی (عنصر سیاست) کمک کرد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۱).
- ۳-۱۴. انتقادات به رویکرد گونه‌شناسی خط‌مشی
- ۱) بیشتر خط‌مشی‌ها به صورت کامل درون یک طبقه واحد قرار نمی‌گیرند. مثلاً لایحه پیشنهادی افزایش مالیات بر فروش سیگار که در ظاهر تنظیمی است اما درآمد افزوده آن به سمت مراقبت و بهداشت به عنوان خط‌مشی توزیعی سوق پیدا می‌کند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۲ و ۵۹).

- ۲) مطالعه خطمشی، مطالعه ستاده‌های خطمشی تصور می‌شد و تلاشی برای متمایز کردن انواع خطمشی انجام نمی‌شد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۰).
- ۳) مدل لاوی بسیار ساده‌انگارانه است و پیچیدگی فرایند خطمشی را نادیده می‌گیرد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۳).
- ۴) فاقد آزمون پذیری و قدرت پیش‌بینی‌کنندگی است (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۵).
- ۵) محتوای خطمشی را نادیده می‌گیرد و کمکی در نحوه بهبود ستاده‌های خطمشی نمی‌کند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۸).
- ۶) پذیرش عمومی میان "اندیشیدن خطمشی و سیاست مبتنی بر اینکه رئیس جمهور بر فرایند سیاسی غالب است" وجود دارد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۱).
- ۷) گونه‌شناسی‌های خطمشی به علت ناتوانی در غلبه بر مسئله طبقه‌بندی (Classification Problem)، دچار نوعی مرگ تبیینی (Explanatory Death) شده است؛ یعنی نمی‌تواند دست به تبیین بزند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۲۶۶).

۴-۱۴. نکاتی جامع در خصوص چارچوب‌های گونه‌شناسی و مراحل خطمشی

- ۱) از این دو چارچوب علوم خطمشی (گونه‌شناسی و مراحل خطمشی) به دو دلیل زیر به عنوان شکست‌های نظری (Theoretical Failures) یاد می‌شوند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۷-۳۸):
- ناتوانی فراگیر یا جهان‌شمول در تفکیک واقعیت و ارزش در قلمروی سیاسی (نقد به رویکرد گونه‌شناسی)؛
 - شکست در عمل به عنوان یک نظریه علی (نقد به رویکرد مراحل)؛
- ۲) هر دو چارچوب به هیچ وجه نظریه نیستند ولی نظام مند هستند و به تبیین و واضح سازی فرایند و ره آورده‌های خطمشی‌گذاری می‌پردازند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۹).
- ۳) ویژگی‌های نظریه خوب زیر را در خطمشی عمومی ندارند (مک کول، ۱۹۹۵: ۱۳-۱۷؛ اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۹):
- روایی (بازنمایی صحیح از واقعیت)؛
 - مانعیت و جامعیت؛
 - آزمون‌پذیری؛
 - سازمان/فهم (نظمی تحمیل کند)؛
 - ابتکاری بودن (مسیر پژوهش‌های آتی را نشان می‌دهد)؛
 - تبیین علی؛
 - پیش‌بینی‌کنندگی؛
 - نافعیت/ مفید بودن؛
 - توان (استنباط‌های بی‌رقیب ارائه دهد)؛
 - پایایی (تکرارپذیری داشته باشد)؛
 - عینیت و صداقت (نقش ارزش‌ها را روشن سازد)؛

حوزه مطالعه خطمشی	نمونه سؤال‌های پژوهشی	نمونه چارچوب مفهومی	رویکرد روش‌شناسانه و مثال‌ها	رشته معرف
خطمشی و سیاست	- آیا سیاست علت خطمشی است یا خطمشی علت سیاست؟	- گونه‌شناسی خطمشی - رویکرد مرحله‌ای	- طبقه‌بندی کمی و کیفی (گونه‌شناسی و رده‌بندی) - تحلیل آماری - مطالعات موردی	- علم سیاسی

جدول ۱-۱. حوزه‌های مطالعه خطمشی و سیاست (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۳۴)

۱۵. طبقه‌بندی انواع خط‌مشی (نوع‌شناسی خط‌مشی)

۱) بر اساس تفکیک قوا

- ◀ خط‌مشی‌های اجرایی: خط‌مشی‌های وضع شده توسط قوه مجریه. مثل بخشنامه‌های دولتی؛
 - ◀ خط‌مشی‌های قضایی: خط‌مشی‌های وضع شده توسط قوه قضاییه. مثل آئین‌نامه‌های دیوان عدالت اداری؛
 - ◀ خط‌مشی‌های تقنینی: خط‌مشی‌های وضع شده توسط قوه مقننه (مجلس یا پارلمان). مثل قوانین موضوعه؛
- *نکته: خط‌مشی‌های تقنینی کلی‌ترند و بر خط‌مشی‌های اجرایی و قضایی اشراف دارند. مثل طرح‌های تصویبی در مجلس (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۹).

۲) بر اساس جدایی سیاست از اداره

- ◀ خط‌مشی‌های سیاسی و تقنینی: خط‌مشی‌هایی کلی که توسط مراجع قانون‌گذاری تهیه و تصویب می‌شوند و ارزش‌ها و سیاست‌های اصلی حاکم بر جامعه را منعکس می‌کنند. مثل سیاست‌های کلی نظام اداری؛
- ◀ خط‌مشی‌های اداری و اجرایی: خط‌مشی‌هایی که جنبه خاص و کاربردی دارند و در راستای اجرایی نمودن خط‌مشی‌های سیاسی و تقنینی به کار گرفته می‌شوند. مثل آئین‌نامه‌های اجرایی سیاست‌ها و قوانین (الوانی، ۱۳۹۵: ۲۰).

۳) بر اساس میزان پیچیدگی

- ◀ خط‌مشی‌های عادی: خط‌مشی‌های عمومی تکراری و ساده در زمینه امور عادی جامعه؛
- ◀ خط‌مشی‌های تاکتیکی: در مقایسه با خط‌مشی‌های عمومی گسترده و پیچیده‌تر هستند و انشعابات بیشتری دارند.
- ◀ خط‌مشی‌های اساسی: بسیار پیچیده و دارای چشم‌انداز زمانی بلندمدت هستند و مسائل اساسی جامعه را پوشش می‌دهند (الوانی، ۱۳۹۵: ۲۰-۲۱).

۴) بر اساس فراگیری و گستردگی

- ◀ ابرخط‌مشی یا خط‌مشی فراگیر (Mega Policy): آیینی تمام‌نمای ایدئولوژی‌ها، ارزش‌ها و شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی یک جامعه هستند و سایر خط‌مشی‌های عمومی باید از آن تبعیت نمایند. برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های خط‌مشی‌های فراگیر یا ابرخط‌مشی‌ها عبارت‌اند از:
 - دارا بودن هدف کلی و فراگیر مثل استقلال، آزادی، حفظ تمامیت ارضی کشور، توسعه اقتصادی و ...؛
 - تعیین حدود مرز خط‌مشی‌های عمومی (تعیین سازمان‌های مرتبط و حیطه قدرت آن‌ها)؛
 - تعیین اولویت زمانی خط‌مشی‌های عمومی؛
 - تعیین حدود جزئی یا کلی بودن تغییرات در خط‌مشی و تعیین میزان ریسک‌پذیری؛
 - طراحی پیش‌فرض‌های مربوط به آینده؛
 - ایجاد بنیان‌های نظری برای سایر خط‌مشی‌ها؛
 - تعیین کلی انواع شیوه‌ها و ابزارهای مورد نیاز خط‌مشی؛
- ◀ خط‌مشی‌های هادی و راهنما (Meta Policy): منعکس‌کننده اصول، پایه‌ها و الزامات یک خط‌مشی‌گذاری صحیح؛

- ◀ خط‌مشی‌های عمومی (Public Policy): عملیات و فعالیت‌های سازمان‌های عمومی برای برطرف کردن مشکلات و مسائل جامعه (الوانی، ۱۳۹۵: ۲۱-۲۶).

۵) بر اساس میزان صراحت و وضوح

- ◀ خط‌مشی‌های صریح: خط‌مشی‌های مدون و مکتوبی که به صراحت اعلام شده‌اند.
- ◀ خط‌مشی‌های تلویحی (ضمنی): مکتوب و مدون نیستند و رسماً نیز اعلام نشده‌اند. خط‌مشی‌های تلویحی در جامعه رعایت می‌شوند اما جنبه قانونی و رسمی ندارد (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۴ و ۲۶).

۶) براساس ماهیت

- ◀ **خطمشی‌های تشریحی:** امرونی‌ها و حقوق و تکالیفی هستند که از مکتب و اعتقادات مشروع مردم سرچشمه می‌گیرند و خطاب آن‌ها به کل جامعه است.
- ◀ **خطمشی‌های تحلیلی:** اصول مقرر سیاسی را با هدف روشن‌ساختن حقوق، تکالیف و حدود هر یک، مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند.
- ◀ **خطمشی‌های تدبیری:** بر مبنای خطمشی‌های تشریحی و با استمداد از خطمشی‌های تحلیلی به اوضاع کشور جهت می‌بخشند و برای رفع مشکلات و نابسامانی‌ها برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی می‌کنند (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۹-۲۰).

۷) براساس کارکرد و هدف

تئودور لاوی (Theodore Lowi) خطمشی‌های عمومی را بر اساس کارکرد و هدفشان به چهار دسته **توزیعی، تنظیمی، توزیع مجدد و ذینفعی حزبی** به شرح زیر تقسیم می‌کند (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۹-۵۱؛ الوانی، ۱۳۹۵: ۲۱؛ الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۹۴):

۱-۷. خطمشی توزیعی (Distributive Policy)

هدف این خطمشی‌ها، توزیع مزیتی در جامعه است و نحوه استفاده از کالا و خدمات را برای بخش‌های معینی از جامعه روشن می‌سازند. از مهم‌ترین زمینه‌های کاربرد خطمشی توزیعی، بهداشت و رفاه عمومی است. مثلاً خطمشی بیمه اجتماعی، پرداخت یارانه به کشاورزان، قانون هدفمندی یارانه‌ها.

ویژگی بارز خطمشی‌های توزیعی توانایی توزیع منافع و هزینه‌ها بر پایه یک فرد است. خطمشی‌های تعرفه، حمایتی و برنامه‌های سنتی «خاصه خرجی» را نمونه‌های اولیه خطمشی توزیعی ذکر کرد. سیاست خاصه خرجی (Pork Barrel) اشاره با/استفاده از وجوه دولت در پروژه‌های محلی دارد که عمدتاً برای تزریق پول بیشتر به استان (ایالت)، شهر یا روستایی که نماینده از آنجا به مراکز قانون‌گذاری وارد شده صورت می‌گیرد. اساساً سیاستمداران تلاش می‌کنند برای حفظ حمایت مردمی از خود و همین‌طور رأی دوره بعد مزایایی به موکلان خود عرضه کنند.

در خطمشی‌های توزیعی، اجبار دورادور اعمال می‌شود، سیاست‌ها تمایل دارند نسبتاً اجماعی باشند. هزینه‌های چنین خطمشی‌هایی نهایتاً میان جمعیت جامعه توزیع می‌شود و در نتیجه منجر به نان قرض‌دهی و توافق بین رئیس جمهور و کنگره می‌شود. کنگره تمایل دارد بر فرایند مسلط شود و رئیس جمهور غالباً نقشی نسبتاً منفعل ایفا می‌کند. به عبارتی «منتفع شده و محروم، بازنده و برنده هرگز نیاز ندارند وارد مواجهه مستقیم شوند» (لاوی، ۱۹۶۴: ۶۹۰؛ اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۴۹).

۲-۷. خطمشی تنظیمی یا انضباطی و بازدارنده (Regulative Policy)

برای جلوگیری از تخلفات و نقض قوانین به کار می‌روند. مثل قوانین موضوعه جزایی برای حل مشکلات عمومی، بازرگانی، ثبت نرخ‌ها، بهداشت و امنیت عمومی، ارتباطات.

خطمشی‌هایی هستند که هدفشان نفوذ مستقیم بر رفتار یک فرد یا گروه خاصی از افراد از طریق استفاده از جریمه‌ها یا مشوق‌ها است. هدف خطمشی‌های تنظیمی افزایش هزینه‌های تخطی از قوانین عمومی است. نمونه این خطمشی‌ها شامل خطمشی تنظیم رقابت بازاری، منع اعمال نامنصفانه در مورد نیروی کار و تضمین ایمنی محل کار هستند (لاوی، ۱۹۷۲: ۳۰۰).

خطمشی‌های تنظیمی (چون احتمال اجبار بلاواسطه تر است و قابل اعمال در مورد فرد است)، منجر به سیاست‌های تعارضی‌تر (نسبت به خطمشی‌های توزیعی یا توزیع مجدد) می‌شوند. این خطمشی‌ها همچنین از ویژگی سطح بالای چانه‌زنی و فعالیت‌های عملیاتی برخوردارند که منجر به تعداد بالایی اصلاحیه می‌شود (لاوی، ۱۹۷۲: ۳۰۶). همان‌طور که انتظار می‌رود، گروه‌ها تمایل دارند در مورد جامعه هدف خطمشی و هزینه‌های ناشی از اجبار دولت بحث کنند. نتیجه، سیاست‌های بی‌ثبات‌تر یا مبارزاتی‌تر و تفرقه‌انگیزتر (نسبت به آنچه در خطمشی‌های توزیعی و توزیع مجدد مشاهده شد) است (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۰-۵۱).

۳-۷. خطمشی توزیع مجدد یا باز توزیعی (Redistributive Policy)

هدف این نوع خطمشی‌ها، توزیع مجدد امکانات و منابع در جامعه است؛ مانند مالیات تصاعدی برای افرادی که از سطح درآمد بالایی برخوردارند و از محل این نوع درآمدها، برنامه‌های رفاه و تأمین اجتماعی تهیه و تنظیم می‌شود.

برخلاف خطمشی‌های توزیعی، بر گروه گسترده‌ای از مردم متمرکزند. این خطمشی‌ها نظیر رفاه، امنیت اجتماعی، مراقبت‌های بهداشتی، مراقبت از سالمندان و حتی مالیات بر درآمد «داراها و ندارها» (Haves and have-nots) را تعیین می‌کنند (لاوی،

۱۹۶۴: ۶۹۱). خط‌مشی‌های توزیع مجدد عموماً نسبت به خط‌مشی‌های توزیعی فعال‌تر هستند، منجر به فعالیت‌های عملیاتی

بیشتری نسبت به خط‌مشی‌های توزیعی می‌شوند و رئیس‌جمهور نقش قوی‌تری نسبت به کنگره ایفا می‌کند. سیاست‌های توزیع مجدد همیشه از ویژگی سطح بالای چانه‌زنی بین گروه‌های بزرگ مردم برخوردار هستند. اگرچه این گونه چانه‌زنی نسبتاً اجماع‌گونه است زیرا نسبت به خط‌مشی‌های توزیعی بین گروه‌های بزرگ‌تری از مردم رخ می‌دهد، بنابراین پتانسیل بیشتری برای تعارض وجود دارد (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۰).

۴-۷. خط‌مشی ذینفعی حزبی (موکلی، تشکیل‌دهنده، قانونی - سیاسی، سازنده) (Constituent Policy)

به یک فرد یا سازمان اجازه می‌دهد که به مثابه یک مأمور برای امری خاص فعالیت کند. این خط‌مشی‌ها در حکومت عموماً به تأسیس واحدهای جدید، نحوه توزیع منابع مادی درون دولت و قوانین مرتبط با مستخدمین دولت می‌پردازد. مثل تأسیس وزارت ورزش و جوانان، تشکیل شورای رقابت و تصویب قانون مدیریت خدمات کشوری. در مدل جدید سازمانی، خط‌مشی‌های چهارگانه فوق، با توجه به دو عامل «احتمال و امکان اعمال فشار و مجازات از سوی دولت» و همچنین «هدف از اعمال فشار و کنترل دولت» به چهار دسته تقسیم می‌شوند:



شکل ۱-۱. دسته‌بندی انواع خط‌مشی براساس هدف و احتمال اعمال فشار (الوانی، ۱۳۹۵: ۱۱۴)

نوع خط‌مشی	احتمال اجبار	نوع سیاست	کنگره	رئیس‌جمهور
توزیعی	دورادور / فردی	اجماعی ثابت نان به هم قرض‌دهی	قوی فعالیت‌های عملیاتی کم	ضعیف
ذینفعی - حزبی	دورادور / محیط	اجماعی ثابت نان به هم قرض‌دهی	-	-
تنظیمی	بلاواسطه / فردی	تعارضی بی‌ثبات چانه‌زنی	قوی فعالیت‌های عملیاتی قوی	متوسط
توزیع مجدد	بلاواسطه / محیطی	ثابت چانه‌زنی	متوسط فعالیت‌های عملیاتی متوسط	قوی

شکل ۲-۱. گونه‌شناسی خط‌مشی‌های لاوی و سیاست‌های حاصله (اسمیت و لاریمر، ۲۰۰۷: ۵۰)

۱۶. ویژگی‌های خط‌مشی خوب

- ◀ خط‌مشی خوب، ارزش عمومی تولید می‌کند و به عنوان یک ضرورت دیده می‌شود.
- ◀ خط‌مشی خوب، در ابتدا یک فعالیت ذهنی است. خط‌مشی‌گذاری در ابتدای امر، باید مدل حل مسئله را به صورت ذهنی ایجاد نماید، دستورالعملی که باید تنظیم شود و یا مسئله‌ای که باید با تغییر خط‌مشی حل شود، باید در شروع کار روشن گردد.
- ◀ خط‌مشی خوب، دقیق است. برای تدوین آن‌ها باید از شواهد و اطلاعات صحیح به عنوان پایه تجزیه و تحلیل استفاده کرد. شواهد و اطلاعات به کار گرفته شده باید کمی و کیفی باشد.
- ◀ خط‌مشی خوب، اخلاقی است. این خط‌مشی‌ها بر احترام و همگرایی کارگزاران دولتی و حسن رابطه آن‌ها تأکید دارند.
- ◀ خط‌مشی خوب، شفاف و قابل فهمیدن و برای تغییر و بهبود باز است.
- ◀ خط‌مشی خوب، به‌موقع است. خط‌مشی مؤثر، با سرعت به چالش‌های پیش آمده و تغییرات پاسخ می‌دهد.
- ◀ خط‌مشی خوب توانایی تطبیق دادن خود و انطباق یافتن را دارد. این گونه خط‌مشی‌ها، چالش‌های اجرایی را پیش‌بینی نموده و با تغییرات واقعی محیط عملیاتی تطبیق می‌یابند (دانش فرد، ۱۳۹۵: ۳۶-۳۸).
- ❖ همچنین می‌توان ویژگی‌های یک خط‌مشی خوب را بر اساس "مدل خط‌مشی‌گذاری خوب همپلتون"، با تأکید بر موارد زیر تعریف کرد (همپلتون، ۲۰۱۶: ۹؛ به نقل از پورعزت و رحمانی، ۱۳۹۷: ۱۵-۲۱):
- ◀ **برخورداری از نگاه روبه جلو (forward looking):** تدوین خط‌مشی‌ها با دیدگاه راهبردی و دوربرد، لزوم اتخاذ دیدگاه اقتضایی و اهتمام به سناریونویسی در تدوین خط‌مشی، استفاده از شیوه مدل‌سازی سناریومبنا، طراحی بسته خط‌مشی (policy package)؛
- ◀ **برخورداری از نگاه رو به بیرون (outward looking):** تدوین خط‌مشی به صورت جامع، منسجم و هماهنگ با سیاست‌های کلی کشور و با توجه به شرایط محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی؛
- ◀ **برخورداری از نوآوری و انعطاف‌پذیری و خلاقیت:** استفاده از تیم حرفه‌ای خط‌مشی‌گذاری برای ارائه راه‌حل‌های جدید و منعطف؛
- ◀ **آفاقی و مبتنی بر شواهد بودن:** به‌کارگیری روش خط‌مشی‌گذاری مبتنی بر شواهد و عدم اتکا بر آراء و پنداشته‌های ذهنی (خط‌مشی‌گذاری پندارمبنا)؛
- ◀ **مشارکت‌پذیری فراگیر (inclusive):** لزوم مشارکت همه افرادی که مستقیم یا غیرمستقیم تحت تأثیر خط‌مشی‌ها هستند.
- ◀ **منسجم و به هم پیوسته بودن (joined up):** استفاده از یکپارچه‌سازی افقی (دپارتمان‌ها و سازمان‌های هم‌ترازی که به نوعی به مسئله مرتبطند) و یکپارچه‌سازی عمودی (یکپارچگی و هماهنگی بین سطوح گوناگون حکومت)؛
- ◀ **ایجاد امکان درس‌آموزی یا یادگیری از درس‌ها (Lesson drawing / Learning from lessons):** استفاده از خرده-سیستم خط‌مشی‌گذاری یادگیرنده؛
- ◀ **برقراری ارتباطات عمومی:** ارتباط عامه مردم با سیستم خط‌مشی‌گذاری، تقویت اعتماد عمومی و انسجام اجتماعی؛
- ◀ **اهتمام به ارزیابی:** خط‌مشی خوب آن است که قبل از اجرای کامل، به صورت آزمایشی و پایلوت اجرا گردد تا پیامدهای آن سنجیده شوند و آسیب‌های اجتماعی احتمالی آن، به حداقل برسند. مفهوم آزمایشگاه خط‌مشی عمومی (public policy lab) نیز بر همین مهم تأکید دارد که خط‌مشی‌ها باید قبل از اجرا، در تیم‌های تخصصی و حرفه‌ای، در معرض آزمایش قرار گیرند و به ویژه از حیث پیامدهای قابل پیش‌بینی، مطالعه و ارزیابی شوند.
- ◀ **جدیت در بازنگری و اصلاح:** تعبیه کردن سازوکارهای بازخور مناسب، حذف خط‌مشی‌های بد و نامطلوب به طور دوره‌ای؛



نمودار ۱-۳. ویژگی‌های ضروری یک سامانه خط‌مشی‌گذاری خوب (پورعزت و رحمانی، ۱۳۹۷: ۲۲)

آزمون تألیفی فصل اول: مفاهیم و کلیات خط‌مشی‌گذاری عمومی

- ۱- خط‌مشی یک الگوی است و نه یک رویداد
- (۱) نظری- عملی
 (۲) عملی- مجرد و انتزاعی
 (۳) مجرد و انتزاعی- عملی
 (۴) ساده- پیچیده
- ۲- کدام عبارت زیر در مورد خط‌مشی عمومی صحیح نیست؟
- (۱) محور اصلی ایده علوم خط‌مشی مسئله محوری است.
 (۲) خط‌مشی عمومی واکنشی راه حل محور به مسائل اجتماعی است.
 (۳) خط‌مشی نوعی اقدام سنجیده یا عدم اقدام دولت برای دستیابی به برخی اهداف مطلوب است.
 (۴) خط‌مشی عمومی راه‌حل مسائلی است که فقط یکبار در تاریخ کشور اتفاق می‌افتد.
- ۳- کدام گزینه در مورد تفاوت خط‌مشی و سیاست صحیح است؟
- (۱) خط‌مشی عمومی ارزش‌محور است
 (۲) سیاست ارزش‌محور است
 (۳) تأکید سیاست بر قاعده عمل و اجرا است
 (۴) تأکید خط‌مشی بر ضرورت‌های عمل و اجرا است
- ۴- اگر باور داشته باشیم که سیاست، خط‌مشی را شکل می‌دهد،
- (۱) خط‌مشی‌ها به انواع عادی، تاکتیکی و اساسی تقسیم بندی می‌شوند.
 (۲) خط‌مشی‌ها بر اساس جدایی سیاست از اداره به انواع سیاسی- تقنینی و اداری- اجرایی تقسیم بندی می‌شوند.
 (۳) رویکرد ابتکاری مرحله ای برای درک ساده تر مفهوم پیچیده خط‌مشی‌گذاری خواهیم داشت.
 (۴) رویکرد مرحله ای به عنوان نوعی طبقه بندی تجویزی از فرایند خط‌مشی خواهیم داشت.
- ۵- کدام مورد از جمله نقش‌های جدید برای موفقیت مدیران در دنیای امروز است؟
- (۱) اثرگذاری مدیران بر خط‌مشی‌های عمومی و تغییر در آنها
 (۲) شناخت و آگاهی از خط‌مشی‌های عمومی و فرایند شکل‌گیری شان
 (۳) تأثیرپذیری و تأثیرگذاری آنها بر خط‌مشی‌ها و مشارکت در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی
 (۴) همه موارد
- ۶- کدام گزینه در مورد نفع عمومی صحیح نیست؟
- (۱) نفع عمومی عبارتست از منافع افراد و آحاد جامعه که بر اساس معیارهایی مانند قانون اکثریت و نظام پارلمانی تعیین می‌شود.
 (۲) نفع عمومی، لزوماً مجموع منافع تمامی افراد جامعه است.
 (۳) نفع عمومی، در حالت ایده آل مصلحتی است که در جامعه جمع کثیری از آن سود می‌برند.
 (۴) امنیت، آزادی، بهداشت و آموزش موضوعاتی هستند که در دنیا به عنوان نفع عمومی شناخته شده‌اند.
- ۷- اجزاء خط‌مشی عمومی در کدام گزینه نشان داده شده است؟
- (۱) هدف، نماد و اثر
 (۲) هدف، محتوا و فرایند
 (۳) هدف، محتوا و اثر
 (۴) هدف، محتوا و فرایند
- ۸- مقصدی که خط‌مشی برای نیل به آن شکل می‌گیرد نامیده می‌شود.
- (۱) هدف (۲) محتوا (۳) فرایند (۴) اثر
- ۹- کدام گزینه از اجزای تشکیل دهنده خط‌مشی عمومی محسوب نمی‌شود؟
- (۱) ارزشها (۲) جهان بینی (۳) ساخت اجتماعی- سیاسی (۴) استراتژی
- ۱۰- طرح‌ها و لوایح تأیید شده توسط شورای نگهبان، از کدام نوع خط‌مشی‌ها محسوب می‌شوند؟
- (۱) اجرایی (۲) تقنینی (۳) قضایی (۴) سیاسی
- ۱۱- قانون هدفمندی یارانه‌ها از کدام نوع خط‌مشی‌ها به حساب می‌آید؟
- (۱) توزیعی (۲) توزیعی مجدد (۳) تنظیمی (۴) ذینفع حزبی